

DE DINGEN HEBBEN EEN VERHAAL

over museumpedagogiek en wereldoriëntatie in de basisschool

Leren doe je niet alleen op school. Buiten de school zijn er vele leerplaatsen te vinden, die 'authentiek leren' bevorderen. Daartoe behoren ook musea, als deel van het culturele erfgoed. Het verschijnsel 'museum' hangt samen met algemeen-menselijke en zeker kinderlijke neigingen tot verzamelen en bewaren. Een antropologie van het verzamelen en bewaren vormt een van de bases voor een museumpedagogiek. Belangrijk is verder dat scholen beschikken over een open inhoudelijk raamwerk, om de museum-ervaringen in te kaderen. Een zo'n raamwerk wordt gevormd door het leerplan 'Wereldoriëntatie Jenaplan'.

Een oriëntatie op museumpedagogiek, als 'uitlokker' voor verhalen uit de praktijk van het museum-gebruik.

Hoe begint een museum?

Een aantal jaren geleden bezocht ik voor de eerste keer het Teyler's Museum in Haarlem. De basis van dit museum is een 'rareiteitenkabinet', zoals er in de 18e eeuw wel meer waren. Als je door dat museum loopt en de verzamelingen aan fossielen, gesteenten en mineralen en natuurkundige instrumenten bekijkt vraag je je af wat voor iemand die meneer Teyler was, hoe hij ermee begon en vanuit welke motieven en op welk moment hij zijn verzameling tentoonstelling stellen. Was het hebberigheid, een vorm van pronkzucht, nieuwsgierigheid, verwondering? Ik raakte op dat moment geïnteresseerd in het cultuurleven in het Haarlem van de 18e eeuw, waarin zoiets tot stand kon komen en in de mensen achter zo'n museum.

Binnen het museum bevond zich ook een tijdelijke tentoonstelling, over de verzameling aan levende en opgezetten dieren ('menagerie') van stadhouder Willem V, op Het Loo. Het is werkelijk ongelooflijk welke moeite men zich getroostte om een olifant naar Apeldoorn te krijgen, een dier dat later overigens door de Franse bezetters van ons land naar Parijs werd afgevoerd. Aanzienlijke en kapitaalkrachtige mensen hadden (?) een drang in zich en hadden de macht en het geld om dingen van overal te verzamelen. Dat gold en geldt niet alleen voor het

Westen, maar evengoed voor bijvoorbeeld het keizerlijke hof in het China van 600 jaar geleden.¹

Elk museum een verhaal

Waarom begin ik hiermee? Omdat ik bij het begin wil beginnen, bij het verzamelen, bewaren, conserveren en tentoonstellen van allerlei dingen, bij de vraag hoe zoiets als een museum ontstaan kon. Elk museum heeft zo zijn verhaal, over de mensen die ermee begonnen en de mensen die het nu nog dragen, over de regelmatige bezoekers, over het tot stand komen van de verzameling, etc. Een verhaal dat ook met kinderen in de school te reconstrueren is en waardoor ze anders tegen een museum gaan aankijken. Bovendien zijn basisschoolkinderen vaak heel fanatieke verzamelaars en ook dat fenomeen kunnen we benutten om over de betekenis van verzamelen, bewaren en tentoonstellen met kinderen na te denken. En waarom zouden we niet ook in de school de museumfunctie ontwikkelen, door en met de kinderen zelf, als aanvulling van het media- en documentatiecentrum?² In wisselwerking met de 'echte' musea?

En natuurlijk is de vraag van belang hoe musea leerplaatsen kunnen worden voor actief leren door kinderen en hoe je daar enige continuïteit in kunt brengen, hoe je dat kunt inkaderen.

Verzamelen en bewaren

Mensen kunnen het niet laten dingen die zij kostbaar vinden te bewaren³. Mensen kunnen het vaak ook niet laten mooie of 'bijzondere' dingen te verzamelen en vervolgens te bewaren. Dat laatste geldt vooral voor kinderen. Kinderen in de bovenbouw van de basisschool zijn de meest fanatieke verzamelaars die je je maar kunt denken⁴. We spreken niet voor niets over 'verzamelwoede' en ik herinner mij ook van mijzelf dergelijke verzamelingen: postzegels, munten, schelpen, veren, later stenen, fossielen, slakkenhuisjes van zoetwaterslakken (in luciferdoosjes), etc., etc., waarvan er trouwens niet één de puberteit overleefd heeft. Kinderen hebben wat met dingen die ze verzamelen en bewaren. Is dat pure bezitsdrang - het 'willen hebben' of zit er meer achter? En wat is het belang ervan in opvoeding en onderwijs?

Antropologische vragen

De vragen die ik stel zijn antropologische vragen - een antropologie van het verzamelen en het bewaren.⁵ Verzamelen en bewaren horen bij mens-zijn en niet alleen in onze tijd en onze cultuur, maar bij mens-zijn als zodanig. Het hoort in het bijzonder bij kinderen, de bewaarders en verzamelaars bij uitstek. Deze verschijnselen zullen wel een natuurlijke basis hebben, ook bij mensen. Levende wezens moeten materie en energie verzamelen en moeten, in hun eigen lijf of elders (zie hamsters, eekhoorns, vlaamse gaaien, mensen), voorraden aanleggen voor slechtere tijden of om nakomelingen te kunnen voortbrengen en grootbrengen. Mijn moeder hield er, op zolder, verzamelingen op na van zeep, gedroogde appeltjes en ander voedsel, 'want je weet maar nooit' (met de oorlogsjaren nog vers in het geheugen). Als er nieuwe dingen kwamen, een kachel of kleren, werden de oude niet direct weggedaan, 'want je weet maar nooit'. Wij profiteerden daar als kinderen van: de zolder was een paradijs, wat je daar allemaal niet vond aan oude spullen... en lekkere gedroogde appeltjes!

Verzamelen als spel

Bij mensen, die niet in hun bestaan bedreigd worden, neemt het bewaren en verzamelen andere vormen aan: het wordt tot een soort spel. Dat zie je bij kinderen die ik weet niet wat sparen, bij jonge kinderen meer willekeurig, bij oudere basisschoolkinderen meer systematisch: buttons, stenen, etc. De commercie doet er een beroep op, op het sparen en ruilen van allerlei zaken, vroeger plaatjes voor albums die je onderling ruilde, later 'flippos' en andere rages.

Het verzamelen vervult hier vooral de functie van het leren kennen van de werkelijkheid en het leren ordenen. Want een verzameling moet je ordenen: inplakken, in luciferdoosjes stoppen, etc. Het is een manier van zingeven, overzicht krijgen, structureren. Het is informatie-verzamelen op een zeer concreet niveau. De school zou deze verzameldrang van kinderen veel meer moeten benutten, als hulp bij het oriënteren in de wereld. En samen met kinderen kunnen we ook over het verzamelen als zodanig nadenken, over het ontsluiten en tentoonstellen van verzamelingen en de culturele betekenis daarvan.

Samen verzamelingen maken

Als onderwijzer maakte ik samen met de kinderen al verzamelingen, blijvend (als onderdeel van het media- en documentatiecentrum) of tijdelijk: als gelegenheidsverzameling, vaak met dingen van thuis die weer terug moesten. Zo verzamelden we onder andere dode vogels, die in veel gevallen opgezet en (met de naam van de vinder erbij) uitgesteld werden, stukjes van verschillende metalen, soorten hout in blokjes, bladeren van bomen en struiken uit de omgeving die geconserveerd werden en ingevoegd in een herbarium van de eigen omgeving, stenen, platen. De ontsluiting ervan is essentieel en een vaste verzameling moet natuurlijk wel een vaste plek krijgen in het schoolplan, anders staat het te verstoffen. In dit geval ging het bijvoorbeeld om referentie-verzamelingen (als de hout- en

metaalsoorten van naam voorzien waren kon je ze gebruiken om niet-gemerkte stukjes op naam te brengen) of om materiaal dat op eigenschappen onderzocht kon worden door de kinderen, als een soort ontdekkingsdoos. Het tentoonstellen of uitstallen van dingen is in dit verband ook van belang, dat moeten kinderen ook leren, als onderdeel van de kunstzinnige vorming op school.

Bewaren

Bewaren is niet hetzelfde als verzamelen. Kinderen en volwassenen bewaren individueel dingen die hen dierbaar zijn, waar een verhaal aan vast zit, dat past in hun levensverhaal. Vaak gaat het ook om afbeeldingen van gebeurtenissen, om er iets van vast te houden, dat moment te 'ver-eeuwigen' door een foto. Dergelijke dingen bekijk je af en toe, je bergt ze op en vergeet ze vaak weer, tot je een keer gaat verhuizen..... Zo heeft iedereen wel van die dingen die je niet kwijt zou willen. In mijn gezin hebben de kinderen gelegen in de wieg, waar ook mijn vrouw al in gelegen heeft en wie weet, als onze kinderen weer kinderen krijgen.... Soms kan ik me nog ergeren, als ik me realiseer wat mijn moeder allemaal heeft weggegooid, toen ze ging verhuizen naar een bejaardenflat. Allemaal dingen met een verhaal, vaak uit de oorlog.

Conserveren

Bewaren gaat niet vanzelf, maar vereist een actieve houding. Het heeft ook te maken met conserveren.

'In een strikte betekenis gaat het niet om een louter laten bestaan, maar om een willen behouden. Evenzo is iets niet bewaren gelijk aan een niet willen conserveren. Als gevolg daarvan wordt het dan versleten, verbruikt, weggegooid, vernietigd of weggegeven'⁶.

Bij bewaren hoort conserveren en dat veronderstelt weer selectie (je kunt onmogelijk alles bewaren) en zo'n selectie veronderstelt weer criteria (waarden). Het bewaren heeft een

bedoeling (bijv. het verleden levend houden), een motivering en inzet om het in stand te houden.

Ook collectief verzamelen en bewaren we dingen, als bijdrage aan ons collectieve geheugen: in archieven, musea, monumenten, het 'bodemarchief', beschermde landschappen waaraan je nog kunt zien hoe het ontstaan is (richels in het landschap, die op oude stroomruggen duiden, etc.). Daarbij wordt het conserveren een steeds groter probleem, in onze dynamische weggooimaatschappij. Het vraagt veel inspanning om dit natuurlijke en culturele erfgoed te behouden. Het gevaar van gelijkschakeling en vervlakking (bij het landschap geldt dat letterlijk, als door egalisering sporen van het verleden uitgewist worden!) is groot. Behalve een besef van persoonlijk verlies - als die mooie boom opeens weg is, of dat fraaie oude huis opeens van een afgrijselijke winkelpui voorzien, een soortenrijk grasland omgeploegd en omgezet in een weiland met niets anders dan gras - is het ook voor de samenleving een verlies van collectief geheugen, van grote delen van het boek van de omgeving, dat je kunt leren lezen en waardoor je je verbonden weet met de geschiedenis. Ook dingen krijgen steeds meer een verhaal, door het gebruik. Goede gebruiksvoorwerpen kunnen daar tegen, ze worden niet lelijker, vaak zelfs mooier van het lange gebruik, zoals bijv. oude tafels en kasten. Onze omgang met de dingen zegt veel over de stand van onze beschaving.

Het uitstallen

Je kunt met kinderen naar een museum gaan, maar hen ook leren ervaren wat een museum is, door in de school zelf een museum in te richten, met wisselende exposities. Sommige dingen zal de school 'in depot' hebben en uitstallen als dat nodig is. Er kunnen ook tentoonstellingen komen met zaken die tijdelijk in de school zijn. Daarbij kan worden aangesloten bij wat hiervoor werd geschreven over verzamelen, bewaren en conserveren, maar ook het uitstallen hoort daarbij. Daarover enkele opmerkingen, met

een verwijzing naar ander materiaal⁷. Het uitstellen van dingen, inclusief werkstukjes van kinderen, heeft als functie:

- het waarderen van door kinderen gemaakte dingen, door hen gedane vondsten of wat ze verder aan voor hen waardevolle zaken meenemen naar school; de dingen krijgen een speciale plek;
- het richten van de aandacht en het zichtbaar maken van kwaliteiten; de dingen worden uit hun natuurlijke

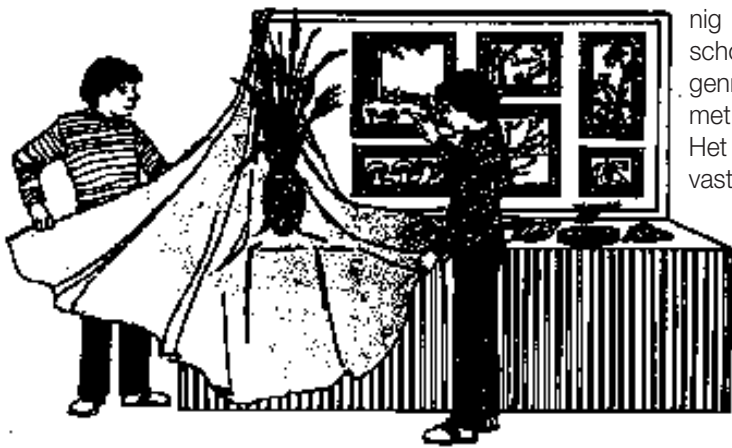
kertijd het ding een plaats geven in een grotere ruimte en tijd, de achtergrond ervan verduidelijken.

Als middelen hiervoor kunnen dienen: sokkels (bijv. een beplakt blik, enkele stenen, een doos met een doek erover heen), panelen - die afbeeldingen en teksten inkaderen (met achtergrondkleuren en texturen,), belichting, etc.

Het uitstellen is een belangrijke kunstzinnige techniek, die tevens relaties heeft met de vormgeving van de ruimte in de school als zodanig - de ruimte van de school als esthetisch genre op zichzelf⁸ - en met de wereldoriëntatie. Het begint al met een vaste plek voor 'bijzondere

dingen' die kinderen meebrengen. Die kunnen neergelegd worden op een doos-met-mooie-doek-erover of opgehangen

op een speciale sector van het prikbord. Daar kan enige informatie bij komen, een bijpassend boek kan erbij gezet worden (het liefst rechtop), etc. Er kan ook een vaste vitrine in de school zijn met dingen die op zichzelf staan of samenhangen met een groeps- of schoolproject.

context losgemaakt en gepresenteerd in een context en vormgeving die het mogelijk maakt op een nieuwe wijze naar ze te kijken, zonder afleidende zaken er omheen;

- het geven van informatie over de dingen, in de vorm van teksten, schema's, etc.; deze moeten naar de dingen zelf leiden, de aandacht op bepaalde aspecten richten en tegelij-

Wisselwerking

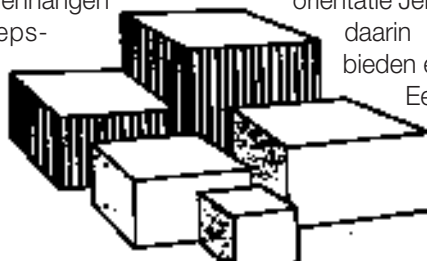
Er kan een wisselwerking zijn tussen het museum (of uitstallingen) in de school en musea in de omgeving. Soms kunnen leskisten met replica's van het museum geleend worden, die ook kunnen bijdragen aan het schoolmuseum, mede als voorbereiding op een bezoek aan het museum, waar 'echte dingen' te vinden zijn.

Leren kan overal plaatsvinden, en beslist niet alleen in het schoolgebouw. Ik heb ooit over een school gehoord die als naam had 'School is around us'. Je kunt vragen stellen aan de dingen en levende wezens om je heen en op zoek gaan naar antwoorden - vraag het de dingen zelf maar⁹. Tot de leerplaatsen buiten de school horen zeker musea. Nederland is steenrijk aan deze instellingen en het is doodzonde als we deze niet benutten.

Musea en wereldoriëntatie Jenaplan

Ook aan dingen kunnen kinderen vragen stellen en op zoek gaan naar antwoorden, via een aantal stappen, door middel van een procesmodel, een aanpak, waarin bepaalde vragen een rol spelen, zoals het stappenmodel van ontdekkend-onderzoekend leren. Voor veel leerkrachten is het een probleem dat op dergelijke vragen dikwijls geen eenduidige, onduwbelzinnige antwoorden komen. Het is dikwijls een zo goed mogelijk gissen naar antwoorden, een benadering. Net zoals vaak in de wetenschap. Kennis zit altijd vast aan vragen en komt niet regelrecht uit de hemel vallen. Leerkrachten hebben vaak moeite met dat proceskarakter van het kennen, waarvan de resultaten altijd voorlopig zijn. Een inhoudelijk raamwerk kan hen hierbij steunen, om enigszins overzicht te houden en de kinderen adequaat te kunnen begeleiden bij hun vragen en onderzoeken. Zo'n open raamwerk is beschikbaar in de materialen van het project 'Wereldoriëntatie Jenaplan' van de SLO en de daarin uitgewerkte ervaringsgebieden en ontmoetingsvormen.

Een toespitsing vinden de

ervaringsgebieden door, per domein en bouw van de basisschool, leerervaringen te formuleren, d.w.z. dingen die kinderen in die periode meege-maakt moeten hebben.

Ik noem er enkele die in het bijzonder raakvlakken kunnen hebben met het benutten van musea:

Het ervaringsgebied **COMMUNICATIE:**

Binnen het domein 'communicatie met anderen' komen allerlei talen ter sprake, gesproken, visueel, schrift (in al zijn varianten), dans, muziek, etc.

Enkele leerervaringen daarbinnen zijn:

- het schrijven van brieven aan elkaar in beeldtaal;
- kennismaken met de taal van beeld en geluid;
- uitstellen, tentoonstellen als communicatievorm.

Binnen het ervaringsgebied **MIJN LEVEN** zijn levensverhalen belangrijk. En die levensverhalen zijn verbonden met die van andere mensen nu en vroeger, maar ook met plaatsen en dingen. Hier hebben dingen (en verzamelingen!) vaak een bijzonder verhaal. Een van de leerervaringen in dit ervaringsgebied is dan

ook: 'we maken een museum van gelukkige momenten' (in een doos).

Ook binnen **MAKEN EN GEBRUIKEN** is er een duidelijke link met het museum: huishoudelijke werktuigen van vroeger en elders, allerlei andere voorwerpen die met arbeid en basisbehoefte samenhangen, etc.

Eenzelfde verhaal valt te vertellen over **OMGEVING EN LANDSCHAP** (geologie - stenen en fossielen, planten en dieren - diorama's bijv.), **TECHNIEK** en **SAMENLEVEN**.

Langs deze weg kan het werken met het museum ingevoegd worden in een kader, waardoor het geen geïsoleerde activiteit blijft.

Ontlokken aan het ding

De titel van dit artikel is: de dingen hebben een verhaal. Maar dat verhaal moet je als het ware aan het ding ontlokken, door er zorgvuldig naar te kijken, door verschillende bronnen als invalshoek te gebruiken en met elkaar te combineren, door speurwerk, door het gebruik van de verbeelding, door het spinnen van verhalen om de dingen heen, verhalen die zoveel als mogelijk is het leven van mensen en de geschiedenis van de natuur benaderen. Ook de verhalen van de men-

sen die met de dingen bezig zijn, opgravingen doen, verzamelen, een museum opzetten. Dan wordt onderwijs weer spannend, dan helpen we de kinderen bij hun oriëntatie in de werkelijkheid.

Kom op: ervaringen gevraagd

In Mensen-kinderen is diverse keren aandacht besteed aan het museum (jan. 1989, maart 1990, sept. 1995). Graag zouden we artikelen ontvangen met ervaringen over het gebruik van musea, of in een andere vorm (bijv. een interview) deze ervaringen voor anderen ontsluiten.

BRONNEN

In onderstaande noten staan diverse bronnen vermeld.

Op het terrein van het cultureel erfgoed worden door het Bureau Erfgoed Actueel veel activiteiten naar scholen toe ondernomen, onder andere via het tijdschrift 'Oud Nieuws'. Daarop kan men zich gratis abonneren door een briefje met de eigen naam (met vermelding van functie) en naam en adres van de school te sturen of te faxen aan: Erfgoed Actueel Abonnementenservice, Herengracht 474, 1017 CA Amsterdam. Fax 020-4270833. ■

1. .. Zie daarover het onvolprezen boek van Daniël Boorstin, *De ontdekkers, de zoektocht van de mens naar zichzelf en zijn wereld*, Elsevier, Amsterdam 1987, hoofdstuk 25: *De Chinezen op zee. Een belangrijk bronnenboek voor wereldoriëntatie in PABO en basisschool. Zie wat ik daarover schreef in Mensen-kinderen, maart 1988.*

2. .. Zie het boek 'Haal een museum in school', door R. Baptiste, uitg. Zwijssen, 1995 en de recensie van dit boek door Ad Boes in *Mensen-kinderen*, sept. 1995.

3. .. Zie de fraaie beschouwing over 'Bewaren', in: Kruithof,

J. (1992), *Ingaan op de dingen, over het gedrag van de moderne westerling*, Antwerpen: Dae-dalus. *Beschouwingen over bewaren en conserveren (dus 'conservatieve' beschouwingen) van een aartsrevolutionair!*

4. .. Zie daarover o.a.: Duncker, L. (1990), *Die Kultur des Sammeln und ihre pädagogische Bedeutung*, in: *Neue Sammlung*, H.3, 449-465; Flitner, A. (1984), *Steine, Muscheln, Zinnsoldaten. Besitzen und Sammeln im Kindesalter*, in: *Welt des Kindes*, S.276-281

5. .. Liedtke, M. (1992), *Sam-*

meln- Evolutionstheoretische Aspekte eines elementaren kulturellen und pädagogischen Phänomens, in: Adick, C./U. Krebs (hrsg.) (1992), *Evolution, Erziehung, Schule*, Erlangen: Universitätsbund Erlangen/Nürnberg.

6. .. Kruithof, p.137

7. .. Over het thema 'uitstalling' is beschikbaar:

- een concept 'Werkboek uitstalling', dat beschikbaar is voor scholen die dit thema willen uitproberen, om de ervaringen (via verslagen, foto's en dia's) ter beschikking te stellen van andere scholen; inlichtingen bij CPS-Jenaplan (Kees Both);

- een diaserie met toelichting, die bij CPS gehuurd kan worden.

8. .. Hawkins, D. (1975), *The enlargement of the esthetic*, in: *Outlook nr. 34. Vertaald en bewerkt als 'Het esthetische in de school'*, door Kees Both, intern werkpapier CPS, Amersfoort.

9. .. Zie hierover het klassieke artikel van Jos Elstgeest - 'Vraag het de dingen zelf maar!', gepubliceerd in *Pedomorfose en Mensen-kinderen*, maar ook opgenomen in de *Algemene Map van het project 'Wereldoriëntatie Jenaplan'* (SLO, Enschede), rubriek C.